

AGATA TRĘBACZ, KARINA MAŃKOWSKA

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Recenzja książki pod redakcją Justyny Wojciechowskiej i Beaty Kazek *Zmysły w komunikacji. Mowa i jej uwarunkowania*

Pozycja *Zmysły w komunikacji. Mowa i jej uwarunkowania* pod redakcją Justyny Wojciechowskiej i Beaty Kazek stanowi kontynuację pierwszej części *Zmysły w komunikacji. Wszystkie zmysły prowadzą do mózgu* oraz jest nieocenionym źródłem wiedzy teoretycznej w zakresie pojęcia kompetencji językowej skorelowanej z percepcją zmysłową. Obszerne artykuły ujęte w trzech rozdziałach w przejrzysty sposób prowadzą Czytelnika przez rolę zmysłów w procesie komunikowania się, wskazują na jego uwarunkowania i czynniki, a następnie skupiają się na możliwościach udzielania wsparcia osobom z zaburzeniami umiejętności komunikacyjnych. Mnogość specjalistycznej terminologii oraz naukowy charakter języka sprawiają, iż pozycja ta jest skierowana do węższego kręgu odbiorców, a wśród nich do specjalistów zajmujących się badaniem mowy i języka. Wśród autorów artykułów Czytelnik może doszukać się nazwisk uznanych i doświadczonych specjalistów, m.in. dr hab. Danuty Pluty-Wojciechowskiej, dr hab. Marty Korendo oraz dr n. hum. Kariny Szafrąńskiej, którzy są autorytetem dla młodszego pokolenia kształcących się terapeutów. Mimo tego, że poszczególne artykuły definiują różne elementy zjawiska komunikowania się, to sumarycznie przedstawiają one holistyczne spojrzenie na ten proces oraz składają do naukowej refleksji w tym obszarze.

Część pierwsza, *Zmysły w procesie komunikacji*, zawiera dwa rozdziały dotyczące zmysłowego aspektu porozumiewania się ludzi, kładąc szczególnie nacisk na zmysł dotyku oraz metaforę, która w ujęciu kognitywnym

klasyfikowana jest jako jeden ze zmysłów. W problematykę pierwszego rozdziału czytelnika wprowadza artykuł pt. *O zmyśle dotyku w komunikacji i w języku dzieci i dorosłych*, autorstwa prof. n. hum. Bernadety Niesporek-Szamburskiej, która zwraca uwagę na rolę dotyku jako prymarnego zmysłu w doświadczaniu rzeczywistości oraz akcentuje jego wpływ na rozwój poznawczy i intelektualny człowieka. Jak pisze autorka: „Dotyk daje możliwość namacalnego odnalezienia się w świecie”, co oznacza, że bez umiejętności poznawania świata dotykiem człowiek nie jest zdolny do pełnego uczestnictwa w życiu społecznym, gdyż w świetle badań Ackermana z 1994 r. kontakt dotykowy ma dziesięciokrotnie większy wpływ na komunikację niż mowa werbalna. W podrozdziale „Dotyk w języku” autorka przywołuje szereg czasowników służących charakteryzowaniu percypowania dotykowego w systemie języka polskiego.

W kolejnym rozdziale *Metafora – niezwykły zmysł człowieka* dr hab. Danna Pluta-Wojciechowska podejmuje głębszą refleksję naukową nad pojęciem metafory, przyjmując punkt widzenia reprezentantów lingwistyki kognitywnej, a tym samym uznając metaforę jako jeden ze zmysłów służący interpretowaniu otaczającego świata, a następnie kształtowaniu pojęć językowych. Autorka wskazuje na istotność metafory jako jednego z elementów tworzenia desygnatów pojęć, co umożliwia nadbudowywanie wiedzy do rozumienia nowych znaczeń w języku. Ponadto rozdział opisuje możliwości wykorzystania metafory jako narzędzia wartościującego system językowy oraz umożliwiającego wyrażanie tego, czego nie można wyrazić przy użyciu pojęć normatywnych. Artykuł kończy się krótkim sprawozdaniem z przeprowadzonych badań na temat rozumienia i tworzenia metafor wśród dzieci z rozszczepem wargi i podniebienia w stanie pooperacyjnym oraz dzieci bez rozszczepu w wieku 6-7 i 9-10 lat w obu grupach, które jednoznacznie wykazało, że dekodowanie i budowanie metafor przez dzieci z nieprawidłową budową twarzoczaszki przebiegało na znacznie niższym poziomie niż w przypadku dzieci bez tego zaburzenia.

Istotą trzech następujących rozdziałów w drugiej części pozycji jest opis czynników procesu komunikacji warunkujących jego przebieg oraz efektywność. Rozdziałem wprowadzającym Czytelnika w kolejne obszary rozważań naukowych nad pojęciem komunikacji jest tekst Joanny Soboń pt. *Przegląd teorii pochodzenia jąkania w świetle praktyki logopedycznej*, w którym autorka omawia psychogenne, audiologiczne, socjologiczne oraz organiczne koncepcje tytułowego zaburzenia. W świetle badań naukowych jedynie kompilacja wszystkich typów sprawności językowej pozwala na

bycie kompetentnym uczestnikiem interakcji społecznych. W miarę wzrostu niepełności mówienia gotowość do porozumiewania się zmniejsza się. Autorka stara się przybliżyć funkcjonalny opis profilu osoby borykającej się z zaburzeniem niepełności mówienia, kładąc szczególnie nacisk na nasilenie się objawów w sytuacjach społecznych. Dziesięcioletnia praktyka zawodowa Joanny Soboń jest jednym z dowodów na to, że niemożliwym jest wskazanie bezpośredniego powodu jąkania, mimo dominacji poglądu, iż stres jest najczęstszą przyczyną tego zaburzenia mowy.

Celem artykułu *Zmysły w komunikacji – znaczenie rozwoju, percepcji wzrokowej, słuchowej oraz poznania wielozmysłowego dla prawidłowego budowania systemu językowego* autorstwa Marty Korendo, terapeutki Metody Krakowskiej, jest wskazanie na nadrzędność rozwoju poznawczego w stosunku do rozwoju mowy z jednoczesnym zaakcentowaniem fundamentalnego znaczenia modelowania systemu pojęciowego dla tworzenia rozwoju zmysłowego i intelektualnego. Ponadto autorka przywołuje opis umiejętności, które powinny pojawiać się u normatywnie rozwijającego się dziecka w wieku od 0 do 3 lat zarówno w zakresie percepcji wzrokowej, jak i percepcji słuchowej. Marta Korendo opowiada się za prowadzeniem terapii językowej w myśl założeń Metody Krakowskiej, w której programowanie języka jest jednym z jej elementów.

W tekście dr n. hum. Kariny Szafrąńskiej pt. *Kompetencje językowe i komunikacyjne – uwarunkowania procesu komunikacji* Czytelnik może doszukać się teoretycznego opisu determinantów rozwoju umiejętności komunikowania się. W pierwszej części artykułu autorka definiuje pojęcie komunikacji, podkreślając za innymi autorami, tj. Romanem Jakobsonem lub Haroldem Lasswellem, że komunikacja jest procesem intencjonalnym, którego celem jest świadome oddziaływanie na odbiorcę komunikatu. Kontynuację naukowej refleksji na ten temat stanowią kolejne podrozdziały opisujące kompetencje językowe oraz sprawność językową wyrażoną w czterech podkategoriach: językowa sprawność systemowa, językowa sprawność społeczna, językowa sprawność sytuacyjna oraz językowa sprawność pragmatyczna, które umożliwiają skuteczne kodowanie wypowiedzi oraz przekazywanie sygnałów niewerbalnych. Według autorki stymulowanie ww. płaszczyzn rozwoju językowego i komunikacyjnego od momentu narodzin dziecka jest kluczowym elementem efektywnego komunikowania się ludzi.

Trzecim obszarem zainteresowań naukowych autorów jest możliwość udzielania wsparcia w procesie komunikacji ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju mowy i jej wewnętrznych uwarunkowań. W pierwszym

rozdziale zatytułowanym *Wieloaspektowość diagnozy z perspektywy dotychczasowych ustaleń naukowych* Ewa Małachowska podkreśla znaczenie diagnozy jako kanwy dla efektywności i wyboru kierunku zmian w postępowaniu terapeutycznym. Autorka powołuje się na różnorodne ujęcia terminu *diagnozy*, opisując m.in. diagnozę w medycynie, w psychologii, w pedagogice i logopedii oraz pokrótce omawiając jej cele, cechy, zadania, a także metody diagnozowania. W kolejnych podrozdziałach Czytelnik zostaje zapoznany ze standardami postępowania logopedycznego, które powinny obejmować czynności terapeutyczne indywidualnie dostosowane do „możliwości osoby poddawanej terapii oraz do stopnia nasilenia zachowań niepożądanych”. Ponadto artykuł zgłębia procedurę diagnozy logopedycznej, wskazując na obszary, które winny zostać poddane szczególnemu wglądowi diagnosty w celu usystematyzowania wiedzy o danym zaburzeniu i holistycznego spojrzenia na jednostkę w ocenie całokształtu jej funkcjonowania.

Rozdział pt. *Prawidłowe procesy przetwarzania sensorycznego jako podwaliny tak zwanych umiejętności szkolnych i dobrej sprawności językowej* autorstwa Magdaleny Szczepary-Fabian akcentuje znaczenie procesów integracji sensorycznej dla prawidłowego rozwoju dziecka. Przetwarzanie bodźców sensorycznych jest wielowymiarowym procesem polegającym na nieustannym zapisywaniu, wyjaśnianiu i adaptowaniu informacji płynących z receptorów zmysłowych w ośrodkowym układzie nerwowym. Prawidłowość przebiegu tego procesu ma nie tylko istotne znaczenie dla umiejętności motorycznych, ale również warunkuje sprawność czytania, pisanie i mówienia. O zaburzeniach przetwarzania sensorycznego mówi się wtedy, gdy informacje płynące ze zmysłów nie są w pełni wykorzystywane w toku codziennego harmonijnego funkcjonowania i z biegiem czasu stają się przyczyną zakłóceń w naturalnym rozwoju dziecka. Dzięki lekturze tego rozdziału można zapoznać się z listą objawów, które, jak podaje Violet Maas, towarzyszą dzieciom prezentującym trudności w nauce czytania, pisanie i efektywnego komunikowania się, a tym samym są związane z zaburzeniami czynności integracji sensorycznej. Uwagę czytelnika przykuwa także krótkie omówienie możliwych przyczyn tych zaburzeń, a wśród nich m.in. działania toksycznych czynników prenatalnych lub czynników postnatalnych.

Naukowe rozważania nad pojęciem wsparcia w procesie komunikacji zamyka tekst Joanny Marty-Olejasz pt. *Omówienie badań nad rozwojem i wspomaganiem umiejętności komunikacyjnych*, w którym autorka prezentuje

zestawienie bibliograficzne na temat rozwoju i wspierania kompetencji komunikacyjnych oraz udziela praktycznych wskazówek w jaki sposób rozwijać umiejętność prowadzenia dialogu przez dziecko. Opis profilu dziecka rozwijającego się normatywnie – jako kompetentnego partnera w dialogu – jest przedstawiony w opozycji do dziecka z niepełnosprawnością, które poszukuje zastępczych sposobów rozumienia otaczającej rzeczywistości, niejednokrotnie sięgając do zasobów komunikacji alternatywnej i wspomagającej w celu zwiększenia efektywności swojej językowej eksploracji.

Zmysły w komunikacji. Mowa i jej uwarunkowania to pozycja, która holistycznie przedstawia wpływ percepcji zmysłowej na kształtowanie się procesu komunikacji. Zaprezentowane w książce ujęcie tego zjawiska pozwala dostrzec jego wieloaspektowość, a także skłania czytelnika do podjęcia głębokiej refleksji nad rolą zmysłów w przebiegu rozwoju człowieka. Dodatkowym atutem pozycji jest fakt, iż każdy z rozdziałów zakończony jest obszernym spisem pozycji bibliograficznych wykorzystanych do stworzenia kompleksowego oglądu na pojęcia komunikacji oraz zmysłowego poznania. Ponadto, każdy z autorów krótko podsumowuje rozważania podjęte w artykule, przywołując kluczowe pojęcia stanowiące esencję podjętej naukowej refleksji. Warto podkreślić, iż końcowa rekapitulacja napisana jest zarówno w języku polskim, jak również w języku angielskim, dzięki czemu wiedza opisana w artykułach jest częściowo dostępna także nierodzimym użytkownikom języka. Naukowy charakter książki, bogactwo specjalistycznej terminologii oraz pierwiastki praktycznego zastosowania wiedzy teoretycznej sprawiają, iż pozycja ta skierowana jest w szczególności do specjalistów zajmujących się terapią zaburzeń mowy, ale również do wszystkich tych osób, które chcą zgłębić swoją wiedzę w tym zakresie.